

TRADUCCIONS RECENTS DE LITERATURA CATALANA
A L'HONGARÈS

Sovint, els veritables fruits de la docència prenen cos i surten a la llum pública després de molts anys d'investigació i experiència. I això, tant pel que fa als alumnes com als professors. Mostra d'aquest fet és l'aparició en aquests darrers anys —el 1997 i el 1998, respectivament— de les antologies *Raó i follia. Poetes catalans del segle XX* feta per Balázs Déri, professor de la Universitat ELTE de Budapest, i *l'Antologia del conte català del segle XX*, de Zsuzsanna Tomcsányi —que hi va estudiar— i Montserrat Bayà.

No és fàcil d'assignar un lloc a aquestes antologies dins el procés històric de la catalanística hongaresa. Potser caldria començar formulant-nos la pregunta si existeix o ha existit mai una catalanística hongaresa. La resposta, com passa tantes vegades, no pot ser unívoca. És segur que al llarg del segle xx hi ha hagut hongaresos que han descobert i apreciat la llengua i la cultura catalanes, i alguns d'aquests n'han intentat també l'enfocament filològic. Per altra banda, és igualment innegable que aquestes provatures, de vegades coronades amb èxit, no constitueixen un procés ininterromput, una tradició. Com a exemple de la falta d'una tradició arrelada, podem citar el nostre cas personal. En introduir, ara fa més d'un quart de segle, els estudis de català a la Universitat ELTE, pensàvem, de manera ingènua, que la nostra iniciativa hi era una novetat absoluta. Avui sabem que al mateix lloc on la nostra iniciativa prengué cos, entre les parets de l'edifici dels escolapis a Váci utca, havia fet classes de català als anys vint Albin Kőrösi, que distingia així els seus millors alumnes universitaris de castellà.

L'escolapi Albin Kőrösi, professor de ciències en escoles del seu orde, probablement el primer catalanòfil hongarès, va començar a treure a la llum les seves traduccions de poesia catalana a la fi del segle passat. Quasi totes aquestes versions van aparèixer a les planes de la revista «Katholikus Szemle», on també va publicar estudis, entre els quals un que informa sobre els Jocs Florals de Barcelona, institució que es va intentar de trasplantar també a Hongria, el 1908, a la ciutat de Pozsony (avui Bratislava, Eslovàquia). Amb la Primera Guerra Mundial l'activitat traductora de Kőrösi va cessar, però les seves versions, publicades o no, es conserven, i es poden consultar fins avui a l'arxiu de les Escoles Pies a Budapest, cosa que ha descobert la nostra exalumna Sylvia Kotlán. De l'estudi d'aquests documents, en resulta que al començament dels anys trenta Kőrösi pensava publicar una antologia de la poesia catalana, projecte per a la realització del

qual buscava espònsors a Catalunya. No va tenir la sort que hem tingut nosaltres, i la seva antologia dorm sota la pols. Siguem, però, objectius, i diguem amb paraules d'Oliver Brachfeld, deixeble de Kőrösi, que aquest recull de poemes hauria estat anacrònic després del ple desplegament de la literatura catalana moderna. Si hagués arribat a publicar-se, només hauria provat que el savi escolapi no havia pogut superar els gustos en voga a l'inici de segle, i que desconeixia els creadors catalans que representaven els corrents principals del nou-cents.

L'activitat catalanòfila d'Oliver Brachfeld, a qui acabem de citar, va quedar truncada per la Guerra Civil. El jove llicenciat de Budapest va entrar en contacte amb Catalunya el 1929, on va arribar per fer la seva tesi de doctorat, dedicada al tema de les referències a Hongria en l'antiga literatura catalana. Després de presentar, llegir i publicar la tesi, es va establir a Barcelona i va esdevenir una de les personalitats més conegudes, per aguda i pintoresca, de la vida literària local. Dels seus ambiciosos projectes de traductor de literatura hongaresa al català només en va poder realitzar un: la versió de la novel·la *Primavera mortal* de Lajos Zilahy.

Després de Brachfeld, la catalanística hongaresa emmudeix durant decenniis. Aquest silenci arriba al grau que els manuals fonamentals de Mihály Babits i d'Antal Szerb, dedicats a la història universal de les lletres, no tenen cap referència a la literatura catalana; o que el gran poeta i traductor Dezsó Kosztolányi, que va afirmar saber català, no va realitzar cap versió des d'aquesta llengua. Potser el primer senyal de canvi és l'antologia *Hesperidák kertje* (El jardí de les Hespèrides), de l'any 1971, que ofereix una visió històrica de la poesia de la Península Ibèrica i hi inclou set creadors catalans, entre els quals la figura gegantina d'Ausiàs March. Si analitzem les traduccions dels seus poemes, hi constatem una ignorància palpable de la llengua catalana. Quan el poeta es dirigeix a la seva dama amb la fórmula bíblica «llir entre cards», trobem en hongarès el vers «les cartes diuen», traducció que com a màxim acusa una pàl·lida familiaritat amb el francès.

Immediatament després d'aquesta trista, vergonyosa traïció a la fidelitat de contingut, deguda senzillament a la ignorància, ens sorprèn una antologia de la poesia catalana del segle xx realitzada amb exigència filològica i d'una qualitat que resisteix el pas del temps. Es tracta del volum *Körtánc fantomokkal* (Ronda amb fantasmes), del poeta hongarès de Transsilvània György Jánosházy, publicat el 1972 a Bucarest. Jánosházy ens hi presenta deu poetes catalans en una tria generosa, i hi afegeix un estudi històric i valoratiu. La seva empresa porta l'empremta d'un model de Catalunya: la primera antologia bilingüe de José Agustín Goytisolo. Així i tot, les seves traduccions són exactes i poètiques, i la seva selecció, en el cas fonamental d'Espriu, és independent del model.

Tot reconeixent els mèrits indiscutibles de Jánosházy, i assumint el perill de formular una banalitat, per estudiar la literatura catalana i per transmetre-la al públic hongarès no n'hi ha prou de posseir dots de filòleg i de traductor, sinó que cal conèixer també, si pot ser a fons, la llengua catalana. La possibilitat de

complir aquest requisit es va crear el 1971, l'any que, estimulats per alguns dels nostres millors alumnes (entre els quals l'excel·lent traductora en prosa Zsuzsa Tomcsányi i la seva germana, Judit), vam introduir al Departament d'Espanyol d'ELTE els estudis de llengua catalana, que amb l'ajut de savis col·legues com Katalin Kulin, Károly Morvay, Ildikó Szijj, Balázs Déri, János Kalmár s'ha anat ampliant al camp de la literatura, de la lingüística i de la història. L'antologia de Balázs Déri és fruit assaonat d'aquesta nova etapa. És obra d'un filòleg-poeta sensible, que s'ha fixat l'objectiu de retratar-nos un procés històric: el de la poesia catalana del segle xx. L'edició bilingüe no és un capritx, sinó una declaració del principi de la fidelitat en forma i en contingut. Com un dels representants de la catalanística hongaresa en la seva etapa actual, estic orgullós d'aquesta antologia i puc dir de tot cor, amb no poca satisfacció, que amb ella s'assoleix un important pas endavant.

La línia encetada per aquesta antologia de Balázs Déri troba el seu assentament en el volum confeccionat per Zsuzsanna Tomcsányi i Montserrat Bayà, selecció de quinze contes catalans del segle xx; constatem, doncs, amb satisfacció, que la «Katalán könyvtár» (Biblioteca Catalana) és una realitat viva, amb passat, amb present i, gosem creure-ho, amb futur. Perquè qui tingui un coneixement mínim del nivell i de la riquesa en gèneres de la literatura catalana moderna i antiga no pot deixar de reconèixer que la nostra col·lecció té un llarg camí per recórrer: tard o d'hora, haurà d'incloure dramaturgs, sigui Guimerà, del començament del segle, sigui l'actualíssim Benet i Jornet; haurà d'oferir un tast de la rica novel·lística, de la qual en els decennis passats es destaquen Miquel Àngel Riera i Jesús Moncada, tots dos representats per sengles contes en l'antologia que es publica ara; haurà de fer conscient el lector hongarès que la seva visió de les lletres universals era incompleta mentre no coneixia la lírica punyent d'Ausiàs March, o la novel·la que ens conta la vida del cavaller *Tirant lo Blanc*, obra admirada tant per Cervantes com per Vargas Llosa, i que, sigui dit de passada, conté referències a Hongria. El desplegament de la col·lecció donarà feina per molts anys als catalanòfils hongaresos.

Però tornem a l'antologia de Zsuzsanna Tomcsányi i Montserrat Bayà. Les antologies s'han fixat l'objectiu de donar idea de la producció de tot un segle. Els contes seleccionats estan ordenats cronològicament, fet que ajuda el lector a reconstruir la línia evolutiva del gènere. És així que passem de Víctor Català, observadora ingènua i esborronada de l'obrer afectat per la plaga de l'anarquisme, a Josep Lozano, capaç d'identificar-se amb la pagesa valenciana que fa de minyona a París i que amb els seus noranta-set quilos busca marit, o a Quim Monzó, autor d'una prosa de ritme vertiginós, els herois de la qual, atracadors bunyolers, prenen per caixa cuirassada d'un banc el que és el frigorífic d'una carnisseria. I entre aquests extrems cronològics, hi ha la peça probablement més bella de l'antologia, *Tereseta-que-baixava-les-escales* de Salvador Espriu, que a més de contar-nos a diverses veus una tràgica vida femenina, ens fa conèixer l'ambient de la costa ca-

talana d'una època de la qual el turista d'ara sospita ben poc. Perquè en aquest volum hi són la ciutat i el camp, el passat i el present, la fe i l'amargor del dubte: la vida total.

Així doncs, existeix, ha existit una catalanística hongaresa? Sí i no. Al llarg d'aquest segle s'han produït alguns rierols que desapareixen per tornar a néixer a una distància més o menys gran. Però ara sembla com si aquest riu trigués més a desaparèixer, com si el seu cabal cresqués.

KÁLMÁN FALUBA
Universitat de Budapest